

MAHSUS MAHAL CEZAEVİ RAPORU

Türkiye’de ne zaman hapishaneler söz konusu olsa açlık grevlerinden ve ölüm oruçlarından söz edilir. Öncesi de olmakla beraber yoğun olarak 12 Eylül 1980’den bu yana sürekli gündemde olan önemli bir sorun oldu hapishaneler. Türkiye gibi henüz demokratik reformlarını tamamlayamamış ülkelerde bu gibi sorunların yaşandığı bilinen açık bir gerçek. Son 10 yılda hapishanelerde meydana gelen olaylarda birçok tutuklu yaşamını yitirdi. Ölüm oruçlarında ölenlerin sayısı yüzleri buldu.

Türkiye, diğer birçok sorun gibi, hapishaneler sorununu da çözememiş bir ülke. **Mahsus Mahal Derneği** ile bu sürece katkıda bulunmak istiyoruz. Ortadan kaldıramadığımız hapishaneleri insan haklarına saygılı yerler haline getirmenin çabası içinde olmayı önemsiyoruz. Birçoğumuz hapishanelerin varlığına itiraz edebilir, hatta tümüyle ortadan kalkmasını isteyebiliriz. Nitekim asıl arzulanan şeyin bu olduğunu belirtelim.

Elbette ki, yaşamda arzulanan her şeyin karşılığının olmadığını da biliyoruz. Hapishane olgusu da bunlardan birisidir. Çünkü hapishanelerin reel durumuna ve varlığına karşı olmak, onları ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Ortadan kaldıramadığımız hapishanelerde koşulların iyileştirilmesi için bir dizi etkinlik ve proje geliştirme çabası içinde olabiliriz. Üç yıldır Mahsus Mahal deneyimi ile bunu yapmaya çalışıyoruz. Mahpusların hapishanelerde insan saygınlığına uygun muamele görmesi için Sivil Toplum örgütlerinin denetimi gerekiyor. Bunun için de Ceza infaz sisteminde köklü reformların acilen yapılması gerekmektedir. Mevcut durumlarıyla hapishaneler alarm veriyor. Acil iyileştirme tedbirleri yapılmadığı takdirde olası sonuçları tahmin edemeyebiliriz. Hapishaneler kaderlerine bırakılması gereken yerler olmadığını bilinmesi gerekir. Şu unutulmamalıdır ki bugün hapishane ile tecrit edilen insan günün birinde yeniden aramıza katılacaktır. Aramıza katılacak insanı nasıl görmek istiyoruz? Bu sorunun cevabını bulmak gibi bir sorumluluğumuzun olduğuna inanıyoruz. Bugünkü hapishanelerde bu sorunun olumlu bir cevabı yok. Bu cevabın bulunmadığı bir yerde hapishaneler ‘suçlu’ üretme merkezleri olmaktan kurtulamaz. Buna benzer nedenlerden ötürü, hapishanelere yönelik dışarıdan bir şeyler yapmanın sorumluluğunu taşımak önemlidir.

HAPİSHANELER DIŞARININ SORUNU OLMALIDIR

Bir ülkedeki hapishaneler, içeriğinin değil, dışarının sorunu olmalıdır. Dışarının yani geniş anlamda toplumun, herkesin sorunu olmalıdır derken, ne demek istediğimizi biraz daha ayrıntılandırarak olursak, bir ülkede hapishane dışarının sonucu olduğundan aynı zamanda sorundur da. Her anlamıyla bunu böyle algılamakta yarar var. İçeri kapatılan mahpus dışarıdan alıkonulmuştur. Dışarıdaki koşulların sonucu olan bu süreç sorun olarak da dışarının tam orta yerinde durmaktadır. Her toplumun kırı hapishaneye doğru akar; bu kırı bireysel olmadığını toplumsal bir kırı olduğunu belirtmek gerekir. Bir ülkede hapishanelerin durumu o ülkenin uygarlık seviyesinin en önemli göstergesidir. Bu yönüyle bakıldığında hiç de temiz bir karneye sahip olunmadığı anlaşılıyor.

Hapishane olgusu her ne kadar bir iktidar sorunu ve sonucuysa da toplumu dışılamaz. Ortada geniş anlamda bir suç varsa bu suç toplumsaldır. Hapishaneleri

iktidarlar kurar ama işletmesi topluma aittir. Mahpus kitlesi, mağdurları ve hapishane sisteminin yürütücü öznelere toplumdur.

Hapishaneler var oldukça oraya kimin gireceği önemli değildir. Sırası ve zamanı gelen girer mutlaka. Bu anlamıyla hapishane kuran bir sistem konuklarını da fazlasıyla yaratır. Bugün Türkiye’de en işlek yerler arasında süper marketler, hastaneler ve hapishaneler ilk sırada yer alıyorlar. Bu yüzden bir gün herkesin yolu düşebilir hapishaneye. İçeri ile dışarı arasındaki duvar her geçen gün biraz daha incelmektedir. Hapishaneler üzerine düşünürken ham hayaller yerine daha gerçekçi düşünme biçimleri yaratılması gerekiyor. Bu gün hapishanede mahpus olan yarın dışarı çıktığında aramıza katılacak belki birimize komşu, bazıımıza arkadaş olacak. İşte bu mahpus her kim olursa olsun içerden sağlıklı çıkmalıdır. Hiç küçümsenmeyecek bir insan kitlesi var hapishanelerde ve her gün yeni konuklarıyla dolup taşıyor. Eğer zihinsel ve bedensel sağlığını kaybetmemiş üretken bir toplum tasarlıyorsak bunun için öncelikle hapishanelere duyarlı olunması gerekiyor. Unutmayalım ki hapishaneler bol miktarda travma üretir. Travmalı toplum haline gelmiş bir ülke gerçekliğiyle karşı karşıyayız.

Evrensel hukuk normlarında bir insanı kapatmanın ve her türlü özgürlükten yoksun bırakmanın kendisi en büyük ceza olarak değerlendirilir. Bunun dışında, hapishane koşulları ceza olarak kullanılmasını yasaklayarak kapatmanın ve özgürlükten yoksun bırakmanın dışında, tüm insani haklar, tutukluya garanti edilmiş olmalıdır. Yine biliyoruz ki, Ceza infaz tretmanının adil olması yeterli değildir, en az bunun kadar önemli bir başka şey daha vardır; Ceza infaz tretmanını uygulayan infaz memurlarının yeterlilik durumu! Türkiye hapishaneleri bu iki alanda da köklü reform yapmak zorundadır. Mükemmel bir hapishanenin yaratılamayacağını biliyoruz. Diğer yandan da hapishane hapishanedir diyerek, hapishaneler kendi kaderlerine bırakılmamalıdır.

HAPİSHANELER REFORM BEKLİYOR

Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri hapishanelere yönelik dışarıdan bir şeyler yaparak, çeşitli projeler geliştirerek hapishane reformlarına katkı yapabilir. Bu girişimle doğru bir yerden başladığımızı düşünüyoruz. Mahsus Mahal deneyimi bazı şeylerin daha net ve sağlıklı anlaşılmasına vesile oldu. Zamanla anladık ki hapishaneleriyle bu kadar sorunlu bir ülkede, direkt olarak hapishanelerde koşulların düzeltilmesi için adli-siyasi mahpus ayrımı yapmadan çalışma yürüten Sivil Toplum Örgütlerinin sayısı fazla değildir. Toplum genelde ilgisizdir hapishanelere. Son yıllarda bu ilgisizliğin daha da arttığını söylememiz gerekir. Hapishane gerçeği ile yüzleşmek istemeyen bir toplum gerçekliği var bu ülkede. Oysa biraz yakından bakıldığında şöyle acı bir gerçekle de karşılaşırız. Hapishaneli bir toplum oldu Türkiye. Bu ülkede her dört kişiden biri hapishanelerden geçmiş durumdadır. Yani dünyada hapishane ile bu kadar iç içe başka bir toplum az bulunur herhalde. Buna rağmen hapishaneler söz konusu olduğunda ilgisiz kalan, duyarlılık geliştiremeyen bir toplumla karşılaşırız. Zaman zaman yolumuzun düştüğü yerleri temizleme gibi bir alışkanlığımızın olmadığı anlaşılıyor. Oysa bugün sadece yolu hapishaneye düşmüş insanların onda biri soruna duyarlı olsa Türkiye’de hapishaneler daha iyi bir durumda olabilir. Bu yüzden eski mahpusların hapishane gerçeğine duyarlı olmaları oldukça önemlidir. Bugün Türkiye hapishaneleri köklü bir reform bekliyor. Bir yıllık araştırma ve incelemeler sonucunda acil yapılması gereken iyileştirmeler için öncelikle yapılması gerekenleri kamuoyunun ilgisine sunuyoruz.

YAPILMASI GEREKENLER

1- Her şeyden önce belirtilmesi gereken bazı gerçeklerin altını çizmek istiyoruz; Hapishane sorunu sadece tip sorunu olarak ele alınmamalıdır. Bugün Türkiye’de A, D, E, F, K, H, M, L gibi çeşitli, tiplerde hapishaneler mevcut. Bu tipler içerisinde mimarisi hücre sistemine göre inşa edilmiş F tipi en sorunlu tip olarak öne çıkmaktadır. Daha önceleri koğuş sistemine göre düzenlenmiş hapishaneler 19 Aralık 2000 tarihinde F tipi sistemine operasyonlu bir geçiş yaptı. Bunun birçok mahpusun yaşamına mal olduğunu gördük. Öteden beri sorun olan hapishaneler F tipleri ile birlikte daha da sorun olmaya başladı. Bu alanda yaşanan sıkıntılar herkesin malumu. Hapishane sorunu gibi bir konuda tipler üzerinden konuşmanın çok doğru olmadığını düşünüyoruz. Hapishane sorunu tip sorunu olarak ele alınmamalıdır. Bir hapishanenin mimari tipi ile değil içerisinde bulunan mahpuslara yapılan uygulama biçimleriyle ele alınması gerekir. Hapishane dünyasında bu uygulama biçimlerine **ceza infaz sistemi** deniliyor. Bir hapishanede koşulların ne durumda olduğunu o hapishanenin hangi tipte olduğuyula değil ceza infaz sisteminin uygulama biçimiyle tanıyabiliriz ancak. Bunları söylerken bir hapishanenin mimari yapısının önemsiz olduğunu ileri sürmek gibi bir düşüncede değiliz. Ama şunu biliyoruz ki duvarların eli yoktur işkence yapamaz, kapıların dili yoktur insanı aşağılayamaz. Her ikisini de insan insana yapar. Şöyle hapishane tarihine dönüp baktığımızda 12 Eylül döneminde Diyarbakır ve Mamak hapishanelerinde yapılan işkenceler hâlâ belleklerde. Adı geçen bu iki hapishane de koğuş tipinde hapishanelerdir.

Elbette bugün F tipleri bir sorun. Fakat bu sorun daha çok ceza infaz sisteminin uygulama biçiminden kaynaklanıyor. F Tipinde tecrit söz konusudur. Tecrit F tiplerinde ortak kullanım alanlarının kullandırılmamasından kaynaklanıyor. Her mahpus günün belli saatlerinde ortak kullanım alanlarından yararlanabilmelidir. Her hapishane bu ortamı sağlamak zorundadır. Tecrit bunun yapılmadığı yerlerde vardır. Hapishanenin kendisi başlı başına tecrittir zaten. Ortak kullanım alanlarının(bunlar iş atölyeleri, spor alanları, sohbet alanları, sinema salonu ve kütüphane vb.) açılması ve işletilmesi çok önemlidir. Hapishane koşullarında bir mahpus bireysel yeteneklerini ancak bu ortak kullanım alanı dediğimiz mekânlarda geliştirebilir.

Türkiye’de F tipinde yapılamayan şey ortak kullanım alanlarının kullandırılmaması ya da yetersiz kullandırılmasıdır. Bu yapılamadığı müddetçe F tiplerinde çok daha ağır sorunlarla karşılaşabiliriz. Uzun süre yalnızlaştırma insanı çıldırır. Uluslararası ceza infaz standardı der ki: “Kapatmanın kendisi en büyük cezadır. Mahpus yeni cezalara maruz bırakılamaz”. Türkiye’de mevcut F tipinde günlük yaşamın her anında yeni cezalar mevcut, çünkü ortak kullanım alanlarından yararlandırılmayan her mahpus yeniden cezalandırılıyor demektir. Bu durum sadece F tipi için değil diğer tipler için de geçerlidir.

2- Her hapishanenin, genel sorunlar dışında, kendine özgü sorunları bulunmaktadır. Hapishanelerde var olan eski kadroyla çalışmak ciddi bir sorun durumundadır. Yeni tredmanlara uymada zorluk yaşayan bir personel sorunu yaşanmaktadır. Bu personelin mesleki eğitimden geçmesi gerekiyor. Birçok hapishanede kapasitenin üzerinde tutuklu ve hükümlü bulunmasına rağmen kadro açığı var. İnfaz koruma memurlarının yanı sıra psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve

öğretmen gibi cezaevlerinde önemli bir yeri olan personel eksikliği bulunuyor. Bazı hapisane idareleri, ortak kullanım alanlarının yeterince kullanılmamasını bu kadro açığına bağlıyor. Yeni kadro istihdamları ile bu ihtiyacın giderilmesi gerekmektedir.

3- Hapishanelerin en önemli ve acil sorunu sağlık ve beslenmeyle ilgili sıkıntılardır. Bakanlığın iaşe için ayırdığı bütçe genel insani ihtiyaçları karşılamamaktadır. Hapishanelerde beslenmeden kaynaklanan ciddi sağlık sorunları yaşanmaktadır. Hapishane revirleri hem donanım hem de personel açısından oldukça yetersizdir. Bu konuda Sağlık Bakanlığı ve TTB ile ortak çözümler geliştirmelidir.

4- Hapishanelerdeki kapasite üstü yoğunluk, birçok sorunun nedeni olarak görülüyor. Adalet Bakanlığı küçük ve orta büyüklükteki hapishanelerin sayısını azaltmaya çalışırken, bir de böyle bir sorunun olması merkez hapishaneleri zorluyor. Bu bağlamda Denetimli Serbestlik kanununun kabul edilmesi ve sistemin gelişmesi için yapılan çalışmaları önemsemek gerekiyor. Kanunlarda değişiklik yapmakla sorunların çözülmediğini de belirtmek gerekir. Birçok hapisane personeli hala eski, klasik yönetim anlayışını sürdürüyor. Belli ki uluslararası standartlara uymakta zorlanan personel bulunmaktadır. İyileştirme programı kapsamında tutuklu ve hükümlülere yönelik sosyal-kültürel aktiviteler hazırlanırken, personelin de mesleki eğitimlerden geçmesi gerekmektedir.

5- İnfaz Koruma Memurları zor koşullarda, kısıtlı imkânlarla çalışmaktadırlar. Bu personele ekonomik iyileştirmelerin ve özlük haklarında iyileştirme yapılmasının yanı sıra sosyal-psikolojik destek sunulması gerekiyor. Son 10 yılda hapishanelerde yaşanan olaylardan en çok etkilenen bir kitlenin de infaz koruma memurları olduğu unutulmamalıdır.

6- Hapishanelerde 'Denetimli Serbestlik' konusunda bilgi sahibi olmayan bir mahpus kitlesi var. Hapishane idarelerinin de bu konuda eksik bilgilere sahip oldukları anlaşılıyor. Yeni süreçte hapishanelerde bu konuda eğitimlerin verilmesinin önemli bir ihtiyaca cevap olacağı düşüncesindeyiz. Özellikle koruma kurulları hakkında bilgilendirmeler yapılmalı. Tahliye sonrası mahpusların dışarıdaki istihdamı için Koruma Kurullarıyla buluşturulması gerekmektedir. 'Denetimli Serbestlik' konusunda kamuoyunu da bilgilendirmeye çok büyük bir ihtiyaç var. İleride sistem oturdukça ve daha çok hükümlü cezalarını denetim altında toplumun içerisinde yaşayarak geçirmeye başladıkça, toplumun bu kişilere olumsuz değil, destek olma amaçlı yaklaşım göstermeleri gerekmektedir. Eski hükümlülerin istihdamı için koruma kurullarına işlevlik kazandırılmalıdır. Eski Hükümlülerin toplumsal yaşama katılımı yönünde Koruma kurullarının hükümlüye psiko-sosyal destek sunması gerekir. Ancak koruma kurullarında bu ihtiyacı karşılayabilecek klinik merkezlerin olmaması önemli bir eksiklik. Koruma kurullarına bağlı bu tür klinik merkezleri oluşturulmalıdır. Sivil Toplum kuruluşları, koruma kurullarına daha fazla dâhil edilmelidir. Zira bu kurulların işlevsel hale gelmesi STK'ların daha aktif katılımından geçmektedir.

7- Kültür-sanat etkinliklerinin gerçekleştirildiği hapishanelerde olumlu yönde iyileşmelerin olduğu anlaşılıyor. Bu olumlu değişimi hem personel-hükümlü/tutuklu ilişkilerinde hem de hapishanelerdeki genel atmosferde fark etmek mümkün. Ortak kullanım alanlarının kullanılmadığı bir hapisanede iyileşmelerin olamayacağını düşünüyoruz. Bunun, hapishanelerdeki en önemli sorunlardan biri olduğu

kanısında. Ortak kullanım alanlarının işletilmediği bir hapishanede, ceza infaz sisteminin cezalandırıcı olacağı bilinmelidir.

8- Toplam sayıya göre azınlıkta kalan kadın, çocuk ve farklı cinsel yönelimleri olan mahpusların genel hapishanelerde bulunmalarının uygulamada birçok problem yarattığı görülmektedir. Sistemin çoğunluğa göre düzenlenmesi azınlıkta kalanlara kısıtlı mekânlarda daha az olanak sağlıyor. Hatta birçok yerde ciddi sorunların ve sıkıntıların yaşandığına tanık oluyoruz. Bu yüzden bazı hapishanelerde kadınların etkinliklere katılma yönünden bir dezavantajları oldukları gözüküyor. Çocuklu kadın hükümlüler için kreşlerin yaygınlaştırılması ve kreş olmayan yerlerde de en azından çocuklara oyuncak ve yaşlarına uygun bir ortam sağlanması gerekmektedir.

9- Kadınların toplum içinde yüz yüze kaldıkları yetersiz eğitim, sosyal konumlarındaki eşitsiz durumları, geleneksel yapı içinde insan haklarından tam yararlanamamaları, iş gücüne katılım sorunları genel olarak cinsiyet eşitsizliği olarak tanımlanıyor. Hapishanede bulunan kadınların da yukarıda tanımlanan cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan çıkmazlardan suça yöneldiklerini izliyoruz. Kendi durumlarının farkına varmaları, haklarını öğrenmeleri, bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, sosyal ve kültürel alanlara dâhil edilmeleri kadınların kendi yaşam çözümlerini bulmalarını kolaylaştıracağını düşünüyoruz. Özellikle kadın sivil toplum kurumlarının bu konuda sorumluluk almaları gerekmektedir.

10- İzleme Kurullarının adı var ama somut, elle tutulur bir faaliyeti yok. İzleme olmadığı için bir şeyler söylemekte de zorlanıyoruz. İzleme Kurullarına üye seçim usullerinin ve seçiminin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu kurullar kesinlikle sivil olmak zorundadır. Kurul üyeleri STK temsilcilerinden oluşmalıdır.

11- Hapishanelerde bulunan Kürt tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla kendi anadillerinde konuşmalarına izin verilmelidir. İnsanların anadilinde konuşmalarını engellemek bir insanlık ayıbıdır. Hapishane idareleri bu ayıba son vermelidir, bunun için gerek görüldüğünde Kürtçe bilen personel istihdamları yapılmalıdır.

12- Bazı hapishanelerde kütüphaneleri güncelleştirmeye yönelik çalışmalar yapılmakla beraber, birçok hapishanede kütüphaneler ihmal edilmiş. Genel olarak mevcut kitapların güncellikten uzak olduğu anlaşılıyor. Eğitimin önemli bir parçası olan kütüphanelerin güncelleştirilerek işlevsel hale getirilmesi gerekiyor. Kitapların yanı sıra süreli yayınların da kütüphanelere temin edilmesinin farklı ilgi alanları olan bireylerin kendilerini geliştirmesine katkı sunacağı bilinmelidir. Kütüphanelerin güncelleştirilmesinin hükümlü ve tutukluları okumaya teşvik edici programlara paralel olarak kapsamlı bir çerçeve içinde ele alınması faydalı olabilir ve bu konuda da yine STK'ların yardımcı olabileceği kanaatindeyiz.

Kütüphaneler okuma alanları olarak değil, kitap bulundurulduğu yerler olarak çalışmaktadır. Mahpuslar liste üzerinden kitap sipariş etmekte, kitabı odasında okumaktadır. Kütüphanede kitapları incelemek ve kütüphanede okumak, kendi başına önemli bir kültürel faaliyettir. Bunun da, kütüphanecilerin desteğiyle ayrı bir program olarak yürütülmesi çok yararlı olacaktır.

13-Hapishaneler 100 bin mahpus sayısının üzerine çıkarak Cumhuriyet tarihinin en kalabalık sayısına ulaşmış durumdadır. 12 kişilik koğuşlarda 24 kişinin kaldığı bir hapishanede ceza infaz sisteminde iyileşmenin yapılamayacağı çok açıktır. Bu

yönüyle de hapishaneler alarm vermektedir. Başta Adalet Bakanlığı ve Hükümet bu alarma kulak verip kalıcı çözümler geliştirmelidir. Yeni bir Af düzenlemesi olmadan hapishanelerde reform yapabilmenin zorluğu bilinmelidir.

www.mahsusmahal.org
mahsusmahaldernegi@yahoo.com.tr
info@mahsusmahal.org

MAHSUS MAHAL DERNEĞİ